

MAŁGORZATA KUĆ

INDYWIDUALIZACJA POSTĘPOWANIA ZE SKAZANYMI JAKO ZASADA PRAWA KARNEGO WYKONAWCZEGO

I. ZASADA INDYWIDUALIZACJI WYKONYWANIA KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI

Indywidualizacja postępowania wykonawczego, jak podkreśla J. Śliwowski, jest „podstawowym kluczem do właściwej, optymalnej organizacji procesu wykonywania kary pozbawienia wolności”¹. Organizacja ta jest jednym z istotnych elementów wpływających na skuteczność kary pozbawienia wolności – podstawowego problemu polityki karnej i penitencjarnej.

Zasada indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności oznacza dostosowanie trybu i sposobu wykonywania kary do indywidualnych właściwości skazanego, tj. jego osobowości, sytuacji zdrowotnej, rodzinnej i stopnia nieprzystosowania społecznego. Podstawowym środkiem indywidualizacji jest klasyfikacja skazanych, dokonywana na podstawie badań osobopoznawczych². Są one ważnym czynnikiem prawidłowości oddziaływania penitencjarnego³, na które składa się zespół stosowanych w zakładzie karnym środków i metod zmierzających do wzbudzenia w skazanym woli współdziałania

---

Dr MAŁGORZATA KUĆ – adiunkt Katedry Kryminologii i Psychologii Kryminalnej WZN PiE KUL; adres do korespondencji: ul. Lwowska 80, 22-600 Tomaszów Lubelski.

¹ *Polska myśl penitencjarna 1946-1971*, Warszawa-Poznań: PWN 1972, s. 17.

² Por. art. 82 § 3 k.k.w.; A. S z y m a n o w s k a, *Więzienie i co dalej*, Warszawa: Wyd. Akadem. „Żak” 2003, s. 186-187.

³ J. Ś l i w o w s k i, *Polska myśl penitencjarna 1946-1971*, Warszawa-Poznań: PWN 1972, s. 29.

w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw⁴. Indywidualizacja jest jedną z podstawowych zasad wykonywania kary pozbawienia wolności⁵.

Indywidualizacja wykonywania kary pozbawienia wolności wynika z wielu przepisów kodeksu karnego wykonawczego⁶ i aktów prawnych podstawowych⁷. Zgodnie z treścią art. 67 k.k.w. „Wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa”. Dla osiągnięcia tego celu prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych⁸. Takie określenie celu wykonywania kary pozbawienia wolności wskazuje na uznanie godności skazanego, jego podmiotowości oraz prawa wolnego wyboru drogi poprawy⁹. „Oddziaływania penitencjarne prowadzi się w formie zindywidualizowanych działań dostosowanych do psychofizycznych właściwości skazanego, a także działań wobec grupy skazanych”¹⁰. Narzędziem służącym realizowaniu zasady indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności jest klasyfikacja.

---

⁴ § 1. 2. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

⁵ Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk: Wyd. Arche s.c. 2005, s. 307; zob.: M. Kuć, *Indywidualizacja kary pozbawienia wolności*, w: *Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna*, red. M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin: TN KUL 2004, s. 235-246.

⁶ Ustawa kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

⁷ Np. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

⁸ Ustawa kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

⁹ M. Brańska, M. Kiriłuk, *Realizacja systemu programowanego oddziaływania w toku wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2002, nr 37, s. 33.

¹⁰ § 2.2. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

Przepis § 1 art. 82 k.k.w. wskazuje, że „W celu stwarzania warunków sprzyjających indywidualnemu postępowaniu ze skazanymi, zapobieganiu szkodliwym wpływom skazanych zdemoralizowanych oraz zapewnieniu skazanym bezpieczeństwa osobistego, wyboru właściwego systemu wykonywania kary, rodzaju i typu zakładu karnego oraz rozmieszczenia skazanych wewnątrz zakładu karnego – dokonuje się klasyfikacji”¹¹. Jej kryteria podane w k.k.w. to: płeć; wiek; uprzednie odbywanie kary pozbawienia wolności; umyślność lub nieumyślność czynu; czas pozostałej do odbycia kary pozbawienia wolności; stan zdrowia fizycznego i psychicznego, w tym stopień uzależnienia od alkoholu, środków odurzających lub psychotropowych; stopień demoralizacji i zagrożenia społecznego; rodzaj popełnionego przestępstwa (§ 2 art. 82 k.k.w.).

Klasyfikacji skazanych dokonuje się niezwłocznie po otrzymaniu orzeczenia do wykonania, a decyzję klasyfikacyjną weryfikuje się niezwłocznie po ujawnieniu nowych okoliczności mających wpływ na klasyfikację, a w szczególności po uzyskaniu wyników badań osobopoznawczych, w tym psychologicznych i psychiatrycznych¹². Podstawą klasyfikacji są przede wszystkim badania osobopoznawcze (§ 3 art. 82 k.k.w.).

W celu umożliwienia oddziaływań penitencjarnych prowadzi się badania osobopozawcze, a w zależności od potrzeb – badania psychologiczne¹³. Postawienie rzetelnej diagnozy potrzeb skazanego, ustalenie cech jego osobowości i charakteru, a także określenie jego dotychczasowego doświadczenia skazanego, są warunkiem adekwatnego dopasowania środków oddziaływania penitencjarnego tak, aby ich stosowanie doprowadziło do pozytywnych rezultatów.

Badania osobopoznawcze polegają w szczególności na analizie¹⁴:

- danych osobowych skazanego
- informacji dotyczących życia rodzinnego skazanego
- kontaktów społecznych skazanego

---

¹¹ Ustawa kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

¹² § 51.2.3. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

¹³ § 8. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

¹⁴ § 9.1. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

- przyczyn i okoliczności popełnienia przez skazanego przestępstwa
- uprzedniej karalności
- stopnia podatności skazanego na wpływy podkultury przestępczej
- zachowań, które wskazują na możliwość występowania zaburzeń psychicznych albo uzależnienia od alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych
- umiejętności przystosowania się skazanego do warunków i wymagań zakładu
- wyników badań psychologicznych i psychiatrycznych.

Sposobami gromadzenia tych informacji, które stanowią formę realizacji badań osobopoznawczych, są¹⁵:

- wywiad ze skazanym
- rozmowy ze skazanym
- obserwacja zachowań skazanego
- wykorzystywanie wyników badań psychologicznych
- analiza dokumentów dotyczących skazanego, w tym wywiadu środowiskowego (w przypadku zlecenia jego wykonania) oraz informacji dotyczących osoby skazanego przesłanych do zakładu karnego przez sąd
- rozmowy i korespondencja z rodziną oraz innymi osobami bliskimi skazanemu
- zapoznawanie się z treścią korespondencji skazanego, jeżeli podlega ona nadzorowi lub cenzurze.

Klasyfikacja skazanych to podział na grupy według określonych kryteriów. Wyróżnia się klasyfikację zewnętrzną, tj. kierowanie skazanych do zakładów karnych odpowiedniego rodzaju i typu, oraz klasyfikację wewnętrzną, tj. rozmieszczenie wewnątrz zakładu karnego¹⁶. Inny podział klasyfikacji pozwala wyróżnić klasyfikację wstępną, która daje początek procesowi wykonywania kary pozbawienia wolności, oraz klasyfikację ponowną (tzw. reklasyfikację), dokonywaną w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności¹⁷. Reklasyfikacja jest możliwa dzięki zasadzie wolnej progresji i jest wynikiem zmian zachodzących w postawach i zachowaniu skazanego w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności.

Cele klasyfikacji określone w § 1 art. 82 k.k.w. można podzielić na dwie grupy. Pierwsza to tzw. selekcja negatywna (negatywna funkcja klasyfikacji)

---

¹⁵ § 9.1. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

¹⁶ H o ł d a, P o s t u l s k i, dz. cyt., s. 342.

¹⁷ Tamże.

określona jako „zapobieganie szkodliwym wpływom”, druga to tzw. selekcja pozytywna (pozytywna funkcja klasyfikacji), na którą wskazuje sformułowanie: „stwarzanie warunków sprzyjających indywidualnemu postępowaniu”¹⁸.

Zarówno indywidualne postępowanie ze skazanymi, jak i zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych to przejawy zasady indywidualizacji, wyznaczającej podstawowy kierunek pracy penitencjarnej. Jak podkreśla Śliwowski, „racjonalna klasyfikacja umożliwi stosowanie prawidłowej polityki penitencjarnej, a z drugiej strony sama jest poniekąd jej rezultatem”¹⁹.

II. ROLA KOMISJI PENITENCJARNEJ W INDYWIDUALIZACJI POSTĘPOWANIA WYKONAWCZEGO

Przepis art. 76 k.k.w., określający zakres działania komisji penitencjarnej, wskazuje na wiele kompetencji komisji, które są przejawem realizacji zasady indywidualizacji postępowania wykonawczego. Zgodnie z jego treścią do zakresu działania komisji penitencjarnej należy m.in.:

- kierowanie skazanego do właściwego zakładu karnego, jeżeli nie określił tego sąd w wyroku
- kierowanie skazanego do określonego systemu odbywania kary, jeżeli nie określił tego sąd w wyroku
- ustalanie indywidualnych programów oddziaływań na skazanego i dokonywanie ocen ich wykonywania
- dokonywanie ocen okresowych postępów skazanego w resocjalizacji.

Decyzja komisji penitencjarnej w sprawie klasyfikacji jest pod szczególną kontrolą sądową. W przypadku, gdy jest ona sprzeczna z prawem, o jej zmianie lub uchyleniu orzeka sąd penitencjarny (§ 2 art. 76 k.k.w.). Na taką decyzję służy również skazanemu skarga w trybie art. 7 k.k.w.²⁰ Decyzja komisji penitencjarnej w sprawie klasyfikacji podlega także kontroli w trybie administracyjnym. Zgodnie z przepisem § 3 art. 76 k.k.w. może ją uchylić Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej albo Dyrektor Generalny Służby Więziennej.

¹⁸ Tamże, s. 344.

¹⁹ Śliwowski, dz. cyt., s. 31-32.

²⁰ Hołda, Postulski, dz. cyt., s. 330.

Oprócz komisji penitencjarnej w realizowaniu zasady indywidualizacji postępowania wykonawczego duży zakres kompetencji w tym względzie przypada wychowawcy, zwłaszcza w zakresie przygotowania indywidualnego programu oddziaływań penitencjarnych²¹.

Realizację zasady indywidualizacji zabezpieczają przepisy mówiące o konieczności dokonywania okresowych ocen postępów skazanego w resocjalizacji. Zgodnie z przepisami rozporządzenia w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności skazanego poddaje się okresowym ocenom postępów w resocjalizacji nie rzadziej niż co 6 miesięcy²². Oprócz tego ogólnego zobowiązania oceny postępów skazanego w resocjalizacji dokonuje się także przed:

- zmianą decyzji klasyfikacyjnej
- wystąpieniem do sądu penitencjarnego o zmianę rodzaju lub typu zakładu karnego, jeżeli sąd penitencjarny jest wyłącznie właściwy do wydania postanowienia w tym przedmiocie
- podjęciem decyzji w przypadkach, o których mowa w art. 76 § 1 pkt 5 i 6 k.k.w.
- nabyciem przez skazanego uprawnień do warunkowego przedterminowego zwolnienia²³.

Dokonywanie oceny postępów skazanego w resocjalizacji wiąże się z kierowaniem wobec niego propozycji odbywania kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania, jak określa to przepis „w razie potrzeby”. Proponowanie zmiany systemu odbywania kary dotyczy przypadku, gdy skazany odbywa karę w systemie zwykłym²⁴.

Określeniu „potrzeby” zmiany systemu odbywania kary ułatwia analiza kryteriów, na podstawie których komisja penitencjarna dokonuje okresowych ocen postępów skazanego w resocjalizacji; są to:

---

²¹ Zob. np. § 14.1. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

²² § 48.1. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

²³ § 48.2. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

²⁴ § 48.3. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

- stosunek skazanego do popełnionego przestępstwa
- stopień przestrzegania przez skazanego porządku i dyscypliny
- stosunek skazanego do pracy
- charakter kontaktów skazanego z rodziną i wywiązywanie się z obowiązku łożenia na jej utrzymanie
- zachowanie skazanego wobec innych skazanych i przełożonych
- zmiany w zachowaniu się skazanego w okresie od ostatniej oceny²⁵.

Narzędziem indywidualizacji postępowania ze sprawcą przestępstwa w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności są środki oddziaływania penitencyjnego. Przepis § 3 art. 67 k.k.w. stanowi, że „W oddziaływaniu na skazanych, przy poszanowaniu ich praw i wymaganiu wypełniania przez nich obowiązków, uwzględnia się przede wszystkim pracę, zwłaszcza sprzyjającą zdobywaniu odpowiednich kwalifikacji zawodowych, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz środki terapeutyczne”²⁶. Przepis § 39 rozporządzenia w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności stanowi natomiast, że do środków oddziaływania na skazanych należą w szczególności praca, nauczanie, działalność kulturalno-oświatowa, społeczna i zajęcia sportowe, nagradzanie i karanie dyscyplinarne²⁷.

III. SYSTEM PROGRAMOWANEGO ODDZIAŁYWANIA NA SKAZANYCH JAKO PRZEJAW INDYWIDUALIZOWANIA POSTĘPOWANIA WYKONAWCZEGO

Zgodnie z treścią art. 81 k.k.w. karę pozbawienia wolności wykonuje się w systemach: programowanego oddziaływania, terapeutycznym i zwykłym. Takie rozwiązanie jest nowością kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r.

---

²⁵ § 49. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

²⁶ Ustawa kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997r. (Dz.U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

²⁷ § 39. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

i nie było znane kodeksowi karnemu wykonawczemu z 1969 r. W świetle obowiązującego prawa karnego wykonawczego nie jest możliwe wykonywanie kary pozbawienia wolności poza wymienionymi systemami²⁸. Wykonywanie kary w trzech przewidzianych przez k.k.w. systemach odnosi się do wykonywania terminowego pozbawienia wolności, 25 lat pozbawienia wolności oraz dożywotniego pozbawienia wolności. W świetle art. 99 k.k.w. wykonywanie kary w określonych w art. 81 k.k.w. systemach odnosi się również do wykonywania zastępczej kary pozbawienia wolności, wykonywania kary aresztu za wykroczenia, do wykonywania kar porządkowych i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności, chociaż w praktyce jest to ograniczone. Zgodnie z treścią art. 99 k.k.w. zasadą jest, że wymienione w tym przepisie kary i środki karne wykonuje się w systemie zwykłym, chyba że szczególne względy przemawiają za skierowaniem skazanego do innego systemu²⁹.

Z uwagi na to, że kodeks karny wykonawczy nie reguluje szczegółowo, na czym ma polegać wykonywanie kary w systemie programowanego oddziaływania, przyjmuje się, że dobór metod i środków oddziaływania należy do kompetencji pedagogiki resocjalizacyjnej, psychologii, medycyny, psychiatrii³⁰.

W systemie programowanego oddziaływania odbywają karę skazani młodociani oraz dorośli, którzy po przedstawieniu im projektu oddziaływania wyrażą zgodę na współudział w jego opracowaniu i wykonaniu³¹. Zgodnie z treścią art. 88 § 1 k.k.w. skazanego odbywającego karę w systemie programowanego oddziaływania osadza się w zakładzie karnym typu półotwartego, chyba że szczególne okoliczności uzasadniają osadzenie go w zakładzie karnym typu zamkniętego.

W latach 1998-2002 w zakładach karnych typu zamkniętego przebywało 50% skazanych odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania³². Proporcje takie trudno uznać za wyjątek od zasady przewidzianej

---

²⁸ H o ł d a, P o s t u l s k i, dz. cyt., s. 341.

²⁹ Tamże.

³⁰ A. S z y m a n o w s k a, *Więzienie i co dalej*, Warszawa: Wyd. Akadem. „Żak” 2003, s. 185.

³¹ § 55. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

³² M. B r a m s k a, M. K i r y l u k, *Realizacja systemu programowanego oddziaływania w toku wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2002, nr 37, s. 42.

przez art. 88 § 1 k.k.w. Wniosek, jaki nasuwa się w obliczu takich danych, sprowadza się do ustalenia, że zasada ta nie jest w praktyce realizowana.

Cechą charakterystyczną wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania są indywidualne programy oddziaływania, przygotowywane dla poszczególnych skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w tym systemie. Zgodnie z treścią uzasadnienia rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego³³ „podstawą wykonywania kary w systemie szczególnie nakierowanym na resocjalizację będzie indywidualny program oddziaływania, opracowany przy współudziale skazanego. Ma to znaczenie nie tylko dla upodmiotowienia skazanego, ale także dla skuteczności podejmowanych oddziaływań”.

Aby stworzyć warunki sprzyjające indywidualnemu postępowaniu ze skazanym, informuje się go o zasadach wykonywania kary pozbawienia wolności w poszczególnych systemach oraz o obowiązkach i uprawnieniach wynikających z wykonywania indywidualnego programu oddziaływania albo indywidualnego programu terapeutycznego³⁴. Skazanego informuje się również o sposobie i terminie opracowania indywidualnego programu oddziaływania w celu uzyskania zgody na współudział w jego opracowaniu i wykonywaniu. Skazanemu przedstawia się projekt indywidualnego programu oddziaływania albo indywidualny program terapeutyczny³⁵.

Indywidualny program oddziaływania penitencjarnego opracowuje się niezwłocznie, gdy są dostępne wyniki badań osobopoznawczych i analiza treści zapisów z rozmów przeprowadzonych ze skazanym oraz innych notatek dotyczących jego osoby, jednak nie później niż w terminie 30 dni od osadzenia skazanego w zakładzie³⁶.

Aby indywidualne programy oddziaływania były maksymalnie dostosowane do potrzeb skazanych, indywidualny program oddziaływania penitencjarnego poprzedza się opracowaniem diagnozy, która zawiera:

---

³³ *Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego*, w: *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa: Wyd. Prawn. Sp. z o.o. 1998, s. 30.

³⁴ § 47.1. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

³⁵ § 47.2. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

³⁶ § 14.6. w związku z § 14.1. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

- opis i wyjaśnienie przyczyn nieprzestrzegania przez skazanego norm prawnych lub niedostosowania społecznego
- opis funkcjonowania skazanego w kontaktach społecznych
- opis podstawowych problemów skazanego³⁷.

Podstawą indywidualnego programu musi być rzetelna diagnoza problemów skazanego oraz czynników, które mogą jego resocjalizację ułatwić lub utrudnić³⁸.

W indywidualnych programach zawarte są oddziaływania penitencjarne i ich zakres, prowadzone wobec skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania³⁹. Przy opracowywaniu indywidualnego programu oddziaływań należy określić:

- zakres prowadzonych oddziaływań⁴⁰
- cele oddziaływań, które są możliwe do realizacji w warunkach zakładu karnego, oraz wynikające z nich szczegółowe zadania nałożone na skazanego, a także terminy ich realizacji
- kryteria wywiązywania się skazanego z zadań określonych w indywidualnym programie oddziaływania⁴¹.

Zgodnie z treścią art. 95 § 2 k.k.w. w programie oddziaływania ustala się zwłaszcza:

- rodzaje zatrudniania i nauczania skazanych
- kontakty skazanych z rodziną i innymi osobami bliskimi
- wykorzystywanie wolnego czasu
- możliwości wywiązywania się z ciężących na nich obowiązków
- inne przedsięwzięcia niezbędne do przygotowania skazanych do powrotu do społeczeństwa.

---

³⁷ § 14.2. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

³⁸ S z y m a n o w s k a, dz. cyt., s. 191.

³⁹ § 13.1. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

⁴⁰ W wypadku pierwszej decyzji klasyfikacyjnej projekt indywidualnego programu oddziaływania penitencjarnego może ograniczać się do określenia przewidywanego zakresu środków oddziaływania. Zob. § 145. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

⁴¹ § 14.3. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

Wykonywanie programów oddziaływania podlega okresowym ocenom; programy te mogą ulegać zmianom (art. 95 § 3 k.k.w.). Indywidualny program oddziaływania aktualizuje się w zależności od potrzeb, które wynikają z oceny postępów skazanego w realizacji programu⁴².

Wśród rodzajów zadań określanych do realizacji w indywidualnych programach oddziaływań najczęściej występują⁴³:

- nauka
- praca
- kontakty z rodziną
- działalność kulturalno-oświatowa i sportowa
- leczenie odwykowe i udział w programach profilaktycznych
- działalność społeczna
- kształtowanie pożądanych nawyków
- kształtowanie postaw społeczno-moralnych
- kształtowanie określonych postaw osobowości.

Szczegółowe zadania określane w indywidualnych programach oddziaływań w zakresie wymienionych rodzajów zadań dotyczą w szczególności⁴⁴:

- ukończenia szkoły podstawowej
- nauki w szkole zawodowej lub technikum
- ukończenia kursu zawodowego
- podjęcia pracy zarobkowej
- podjęcie starań o pracę
- sumienne wykonywanie pracy na wyznaczonym stanowisku
- nawiązanie kontaktu z matką, rodzeństwem, dziećmi
- aktywny udział w zajęciach kulturalno-oświatowych
- korzystanie z biblioteki
- udział w konkursach
- udział w spotkaniach grupy AA
- podjęcie leczenia odwykowego
- wyrobienie nawyku systematycznej nauki i pracy
- wyrobienie nawyku utrzymania porządku
- kształtowania właściwej postawy wobec rodziny, przełożonych, współskazanych, wobec swojej przyszłości.

---

⁴² § 14.4. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).

⁴³ S z y m a n o w s k a, dz. cyt., s. 192.

⁴⁴ Tamże, s. 193-236.

Przeprowadzone badania wskazują, że główne przeszkody w realizacji zadań określonych w indywidualnych programach oddziaływań wynikają z następujących czynników⁴⁵:

- odbywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym znacznie oddalonym od miejsca zamieszkania rodziny
- brak miejsc pracy w zakładzie karnym
- brak pomieszczeń na organizację zajęć kulturalno-oświatowych
- skromne zasoby bibliotek więzennych
- trudności w uzyskaniu pomocy kuratora przed opuszczeniem zakładu karnego
- trudności w znalezieniu mieszkania na wolności
- brak zainteresowania wychowawców realizacją zadań przez skazanych.

Zasada indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności wykazuje ścisły związek z zasadą dobrowolności w resocjalizacji⁴⁶. Kodeks karny wykonawczy z 1997 r. przyjął, że oddziaływanie resocjalizacyjne, stosowane wobec skazanego ma być dla niego ofertą, uprawnieniem, propozycją, a nie przymusem⁴⁷. Takie rozwiązanie szczególnie akcentuje znaczenie decyzji samego skazanego (art. 67 § 1 k.k.w.)⁴⁸. Zintensyfikowane oddziaływanie resocjalizacyjne, którego przejawem jest realizacja indywidualnego programu oddziaływania, zależy od zgody skazanego. W świetle uzasadnienia rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego „ograniczenia pod tym względem dotyczyć powinny jedynie młodocianych oraz tych skazanych, do których może mieć zastosowanie przymus leczenia na podstawie przepisów kodeksu karnego wykonawczego lub innych ustaw”⁴⁹.

Taka regulacja ukształtowała zasadę akceptacji udziału skazanego w realizacji indywidualnego programu oddziaływania, której jednym z podstawo-

---

⁴⁵ B r a m s k a, K i r y l u k, dz. cyt., s. 46.

⁴⁶ Zob. szerzej na ten temat: M. K u ć, *Znaczenie zasady dobrowolności w resocjalizacji skazanych w świetle kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r.*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa”. Zeszyt Prawniczy 2005, nr 1(17), s. 121-127.

⁴⁷ *Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego*, w: *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa: Wyd. Prawn. Sp. z o.o. 1998, s. 545-546; S. L e l e n t a l, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa: Wyd. C. H. Beck 2001, s. 224; Z. H o ł d a, K. P o s t u l s k i, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk: Wyd. Info Trade 1998, s. 217.

⁴⁸ Ustawa kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

⁴⁹ *Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego*, w: *Nowe kodeksy karne z 1997r. z uzasadnieniami*, Warszawa: Wyd. Prawn. Sp. z o.o. 1998, s. 545.

wych przejawów jest wspólna praca skazanego i wychowawcy nad ostatecznym kształtem indywidualnego programu oddziaływania⁵⁰. Badania przeprowadzone w tym zakresie dostarczają danych, które wskazują na praktyki narzucania skazanym indywidualnych programów oddziaływania i pomijania ich uczestnictwa w opracowaniu programu⁵¹, co jednoznacznie należy uznać za nadużycie.

Przyjęcie dobrowolności w zakresie oddziaływań resocjalizacyjnych uwzględnia obowiązujące międzynarodowe standardy wykonywania kary pozbawienia wolności⁵², mówiące o prawie do poszanowania godności więźnia i humanitarnego traktowania⁵³. Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego podaje, że „odrzućcenie przymusu resocjalizacji w czasie odbywania kary wychodzi [...] z koncepcji poszanowania praw człowieka do decydowania o sobie oraz z realistycznego uznania faktu, że efektywne jest zwłaszcza takie oddziaływanie na dorosłego człowieka, które on sam zaakceptuje, i jako jego podmiot nawiąże współdziałanie z wychowawcami, nauczycielami, terapeutami itd.”⁵⁴.

IV. PODSUMOWANIE

Wartość zasady indywidualizacji sprowadza się do:

1. umożliwienia takiej organizacji procesu wykonywania kary pozbawienia wolności, aby najlepiej odpowiadała potrzebom skazanych;
2. założenia aktywności skazanych w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, i to już na etapie opracowywania indywidualnego programu oddziaływań.

---

⁵⁰ B r a m s k a, K i r y l u k, dz. cyt., s. 43.

⁵¹ Tamże, s. 43-44.

⁵² Por. S. P a w e l a, *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Kraków: Wyd. Zakamycze 2003, s. 202.

⁵³ D. G a j d u s, B. G r o n o w s k a, *Europejskie standardy traktowania więźniów (rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej). Zarys wykładu*, Toruń: Wyd. Tow. Nauk. Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora” 1998, s. 32.

⁵⁴ *Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego*, s. 546.

W świetle obowiązujących regulacji prawnych nie ma wątpliwości, że system programowanego oddziaływania jest tym systemem wykonywania kary pozbawienia wolności, który daje najlepsze możliwości realizowania zasady indywidualizacji postępowania ze skazanymi. Potwierdzają to również wyniki przeprowadzonych badań, w świetle których wychowawcy pozytywnie oceniają ideę systemu programowanego oddziaływania, ponieważ pozwala on na indywidualizację postępowania ze skazanymi⁵⁵.

Warunkiem efektywnej pracy ze skazanymi odbywającymi karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania są: częste bezpośrednie kontakty kadry penitencjarnej ze skazanymi, indywidualne rozmowy, dysponowanie odpowiednią bazą materialną⁵⁶. W świetle takich prawidłowości należy uznać, że pomimo rozwiązań prawnych stwarzających duży zakres możliwości indywidualizowania procesu wykonywania kary pozbawienia wolności, które należy ocenić pozytywnie, istnieją istotne przeszkody na drodze ich stosowania. Są nimi⁵⁷:

- niedofinansowanie więziennictwa
- przeludnienie zakładów karnych
- niedoetatyzowanie służby więziennej, którego bezpośrednim skutkiem jest zbyt duża liczebność grup wychowawczych, zaburzająca proces indywidualizacji oddziaływań.

Ważnym problemem wykonywania kary pozbawienia wolności w ramach systemu programowanego oddziaływania jest motywacja instrumentalna, leżąca u podstaw zgody na odbywanie kary w tym systemie w przypadku skazanych, dla których system ten jest dobrowolny. Nie pozostaje to bez wpływu na efekty prowadzonych oddziaływań. Najczęściej występującym podłożem takiej motywacji jest chęć uzyskania przepustek, warunkowego zwolnienia czy lepszych warunków odbywania kary⁵⁸.

Badania przeprowadzone wśród skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania wskazują na różnorodność opinii na temat tego systemu w zależności od grupy badanych⁵⁹. Skazani młodociani dostrzegają w systemie programowanego oddziaływania

---

⁵⁵ Szymanowska (dz. cyt., s. 187) powołuje się na badania przeprowadzone przez G. Szczygieł.

⁵⁶ B r a m s k a, K i r y l u k, dz. cyt., s. 36.

⁵⁷ *Podstawowe problemy więziennictwa*, Warszawa: Centralny Zarząd Służby Więziennej, kwiecień 2004, 2005.

⁵⁸ S z y m a n o w s k a, dz. cyt., s. 188, 190.

⁵⁹ Tamże, s. 189.

przede wszystkim ograniczenia i konieczność wykonywania zadań traktowanych jako uciążliwość. Na wynik taki niewątpliwie ma wpływ fakt, że dla skazanych młodocianych wykonywanie kary pozbawienia wolności w ramach programowanego systemu jest obowiązkowe.

Należy podkreślić, że praktyka penitencjarna dostarcza wielu przykładów⁶⁰ efektywnej pracy resocjalizacyjnej prowadzonej w jednostkach penitencjarnych, wykonywanej pomimo występowania licznych obiektywnych trudności w tym zakresie.

BIBLIOGRAFIA

- B r a m s k a M., K i r y l u k M.: Realizacja systemu programowanego oddziaływania w toku wykonywania kary pozbawienia wolności, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2002, nr 37.
- G a j d u s D., G r o n o w s k a B.: Europejskie standardy traktowania więźniów (rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej). Zarys wykładu, Toruń: Wyd. Tow. Nauk. Organizacji i Kierownictwa, „Dom Organizatora” 1998.
- H o ł d a Z., P o s t u l s k i K.: Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk: Wyd. Info Trade 1998.
- H o ł d a Z., P o s t u l s k i K.: Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk: Wyd. Arche s.c. 2005.
- K u ć M.: Indywidualizacja kary pozbawienia wolności, w: Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna, red. M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin: TN KUL 2004, s. 235-246.

---

⁶⁰ Zob. np. M. P u s z k a, *Oddziaływanie na skazanych przez kulturę. Doświadczenia Zamojskiego Zakładu Karnego*, w: *Autorytet i godność służb penitencjarnych a skuteczność metod resocjalizacji*, red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin: Wyd. KUL 2004, s. 217-228; M. P u s z k a, *Oddziaływanie na skazanych przez kulturę a realizacja celów wykonywania kary pozbawienia wolności*, w: *Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji*, red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin: TN KUL 2005, s. 203-213. B. W o ź n i c a, *W stronę terapii czyli o orientacji oddziaływań penitencjarnych w nowych warunkach*, w: *Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji*, s. 227-242. R. M a l e s z y k, *Wpływ aktywnych form oddziaływania penitencjarnego na zmiany postaw skazanych przebywających w Areszcie Śledczym w Krasnymstawie w latach 1994-2004*, w: *Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji*, s. 215-225.

- K u ć M.: Znaczenie zasady dobrowolności w resocjalizacji skazanych w świetle kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r., „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa”, Zeszyt Prawniczy 2005, nr 1(17).
- L e l e n t a l S.: Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. 2, Warszawa: Wyd. C.H. Beck 2001.
- M a l e s z y k R.: Wpływ aktywnych form oddziaływania penitencjarnego na zmiany postaw skazanych przebywających w Areszcie Śledczym w Krasnymstawie w latach 1994-2004, w: Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji, red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin: TN KUL 2005, s. 215-225.
- P a w e l a S.: Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu, Kraków: Wyd. Zakamycze 2003.
- Podstawowe problemy więziennictwa, Warszawa: Centralny Zarząd Służby Więziennej, kwiecień 2004, 2005.
- P u s z k a M.: Oddziaływanie na skazanych przez kulturę. Doświadczenia Zamojskiego Zakładu Karnego, w: Autorytet i godność służb penitencjarnych a skuteczność metod resocjalizacji, red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin: Wyd. KUL 2004.
- P u s z k a M.: Oddziaływanie na skazanych przez kulturę a realizacja celów wykonywania kary pozbawienia wolności, w: Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji, s. 203-213.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1469).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).
- S z y m a n o w s k a A.: Więzienie i co dalej. Warszawa: Wyd. Akadem. „Żak” 2003.
- Ś l i w o w s k i J.: Polska myśl penitencjarna 1946-1971, Warszawa-Poznań: PWN 1972.
- Ustawa kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 90, poz. 557 z póź. zm.).
- Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego, w: Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami, Warszawa: Wyd. Prawn. Sp. z.o.o. 1998.
- W o ź n i c a B.: W stronę terapii czyli o orientacji oddziaływań penitencjarnych w nowych warunkach, w: Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji, s. 227-242.

INDIVIDUAL CONDUCT WITH THE PRISONER
AS A PRINCIPLE OF CRIMINAL EXECUTIVE LAW

S u m m a r y

A penitentiary is a special place where the punishment of imprisonment is executed using various principles of executive criminal law.

The paper presents individual treatment of prisoners as the principle of executive criminal law, describes the part of penitentiary commission in classifications of prisoners. This study presents penitentiary programmes and measures of penitentiary influence on prisoners indicating their importance for the future of prisoners.

Słowa kluczowe: skazany, zakład karny, indywidualny.

Key words: prisoner, penitentiary, individual.